

2. Ismoilov A.A, Daminov X.J, Kosimova, Z.A. G.A.Pirimov. G.A. Kreativ fikrlashni baholash. -Toshkent: 2021.
3. Aleksandrovna A.N. PISA xalqaro tadqiqoti kontekstida kreativ fikrlashni baholash va rivojlantirish. - Toshkent-Moskva: 2020.
4. Umumiy o'rta ta'lim davlat ta'lim standarti va o'quv dasturidan. Boshlang'ich ta'lim. -Toshkent: "Sharq", 2000.
5. Amabile T. (2012), "Componential theory of creativity", №12-096, Harvard Business School (accessed on 28 March 2018).
6. Amabile T. (1997), "Motivating creativity in organizations: on doing what you love and loving what you do", California Management Review, Vol. 40/1, pp. 39-58.
7. Abdusamatov A.S. The role of didactic and methodological innovations in the implementation of primary mathematics education. ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal <https://saarj.com> Impact Factor: 2020.

РЕЗЮМЕ

Ushbu maqolada PISA Xalqaro baholash dasturining kelib chiqish tarixi, dunyo hamjamiyatida tutgan o'rni, PISA dasturi doirasida qilinayotgan ishlar, erishilayotgan natijalar, hamda PISA tadqiqotida rivojlantirilayotgan kreativ fikrlash haqida keltirilgan.

РЕЗЮМЕ

В этой статье рассказывается об истории возникновения Международной программы оценки PISA, роль в мировом сообществе, что дается в рамках программы PISA, достигнутые результаты, в нем также обсуждается вторичное мышление развивающееся в исследованиях PISA.

SUMMARY

This article deals with the origins of the origins of the PISA International Assessment Program, its role in the world community, works done through the PISA program, achieved results, and it also discusses about developing the creative thinking evolving in PISA research.

ЁШЛАР ТАРБИЯСИДА МАЪНАВИЙ ҚАДРИЯТЛАР

А.Д.Аллияров – ўқитувчи

Бердақ номидаги Қорақалпоқ давлат университети

Таянч сўзлар: кадрият, шахс, ёндашув, оила, миллий ва умуминсоний кадрият, шакллантириш, таълим.

Ключевые слова: ценность, личность, подход, семья, национальные и общечеловеческие ценности, формирование, воспитание.

Key words: value, personality, approach, family, national and universal values, formation, education.

Ўзбекистон умуминсоний ва миллий кадриятларга чуқур ҳурмат, маданиятда умуминсоний тамойилларнинг устиворлиги йўлини танлаганини бутун дунё жамоатчилигига билдирди. Мустақил Ўзбекистон қудратининг асосий манбаи халқимизнинг умуминсоний кадриятларига садоқатидир. У адолат, тенглик, яхши қўшничилик ҳамда инсонпарварлик каби нозик ғояларни асрлар бўйи асраб авайлаб, шу кунларга қадар олиб келди. Ўзбекистон янгиланишининг олий мақсади шу анъаналарни тиклаш, уларга янги мазмун бахш этиш, заминимизда тиничлик осойишталик, тўкин сочинлик, маданият, виждон эркинлиги ҳамда ҳар бир инсоннинг маънавий юксалиши учун зарур шарт-шароитлар яратишдан иборат.

Бугунги кунда таълим стандартларига асосан бакалаврият талабаларининг билимини, тафаккурини, илмий дунёқарашини оширишда ўқув фанлари бўйича бериладиган билимларни чуқур ва мустаҳкам эгаллаб олишлари ва улар дунёқарашининг шаклланишига даражасида тизимли билимларга эга бўлиши, давлат сиёсатининг долзарб масалаларини, ижтимоий муаммолар ва жараёнларни мустақил таҳлил қила олиши, табиат ва жамиятда кечаётган жараён ва ҳодисалар ҳақида яхлит тасаввурга эга эканлиги, умумқасбий билимларни эгаллашда ҳамда улардан замонавий илмий асосларда ҳаётда ва касбий фаолиятида фойдалана билиши, илмий тасаввур ва эътиқодга эга бўлиши, ахборот йиғиш, сақлаш, қайта ишлаш ва ундан фойдаланиш усуллари эгаллаб олиши, ўз касбий фаолиятида мустақил қарорлар қабул қила олиши, янги билимларни мустақил ҳолда эгаллаб олиши, мустақил фикр юритиши, ўз фаолиятини ташкил эта олиши, Ватан тарихини билиши, маънавий, миллий ва умуминсоний кадриятлар юзасидан ўз фикрини баён қила олиши, таълимда ахборот технологияларини эгаллаб олиши каби талаблар қўйилган.

Ҳақиқатан ҳам аجدодларимиз қолдирган бой маънавий мерос миллий кадриятларимизни замонавий илм-фан ютуқлари билан бойитиб, ёш авлоднинг тафаккури, дунёқарашини миллий ва умуминсоний кадриятлар асосида шакллантириш мустақилликни мустаҳкамлашнинг асосий манбаидир. Лекин мустақиллик даврига «миллий кадрият», «кадрият» тушунчалари ҳатто луғатларда ҳам ўз ифодасини топмаган. Гарчи қўлланилса ҳам «ценность» сўзининг

тўртта маъноси алоҳида мақола тарзида берилиб, лекин «кадрият» тушунчасининг маъно-моҳияти талаб даражасида ифодаланмаган. Фақат истиклол туфайли жуда кўп миллий тушунчалар билан бирга «Кадриятлар» тушунчаси ҳам ўзининг асл маъносига эга бўлди.

Одатда, кадрият деганда, моддий ва маънавий эҳтиёжларнинг уйғунлиги назарда тутилади. Моддий кадрият (табиий бойлик, меҳнат маҳсулотларининг истеъмол нархи, замонашларимизнинг ўтмиш маданий мероси сифатида ўтган бойликлар, диний ва бошқа маросимларда қўлланиладиган турли ашёлар ва ҳақозо) ҳамда маънавий кадрият (жамият қонун-қоидалари, яхшилик ва ёмонлик, адолат, гўзаллик ва ҳўниклик, тарих ҳамда инсон моҳияти, ғоялар, ҳаракат шакли ва тамойиллар каби шартли тасаввурлардан юзага келган эркинлик ва чеклашлар) бир-биридан фарқ қилади. Мавжуд кадриятларни бир тизим сифатида «аксиология» фани ўрганади. Бу фан моддий, маънавий, ишлаб чиқариш, истеъмол, ижтимоий – сиёсий, илмий, ахлоқий, эстетик, диний кадриятларни бир тизим сифатида бир-бири билан ўзвий боғлиқ ҳолда ўрганиши ўз олдига мақсад қилиб қўйган.

Ҳозирги мустақиллик шароитида кадриятларга умуминсоний тамойиллар асосида ёндашилмоқда. Кадриятларга бундай ёндашиш уларнинг ижтимоий ва маънавий жиҳатдан янгиланиши, жамият аъзолари тафаккурининг ўзгариши, ёшлар тарбиясидаги ўрнига эътибор давлат аҳамиятига эга устувор соҳа сифатида қаралган. Шунинг учун ҳам кадриятларга эътибор ва улардан таълим-тарбияда фойдаланиш заруриятга айланди. Ҳозирги вақтда «кадрият» тушунчаси ўзининг асл маъносига эга бўлди. «Кадрият» тушунчаси ўта сермазмун ва кўпқиррали тушунча. Шунга кўра адабиётларда унга турлича баҳо берилади: файласуф олимлар Ж.Туленов, З.Ғофуров қабилар «Кадрият деганда инсон ва инсоният учун аҳамиятли бўлган, миллат, элат ва ижтимоий гуруҳларнинг манфаатлари ва мақсадларига хизмат қиладиган ва шу туфайли улар томонидан баҳоланиб қадрланадиган табиат ва жамият неъматлари, ҳодисалари мажмуини тушунмоғимиз лозим», – деб таъриф берадилар [1].

Бир қатор омилар сабабли кадриятлар масаласи бугунги куннинг долзарб масалаларидан бирига айланди. Биринчидан, жамият тараққиёти ўхшаши йўқ фавқуллодда ҳолларни юзага келтиради. Бу эса ўз навбатида кадрият йўналишларини қайта қўриб чиқиш

ёки тамоман ўзгартириш муаммосини яратди. Иккинчидан, қадрият йўналишларини фақатгина жамият онгига боғлаб қўйиб бўлмаслиги, илмий «объектив» ёндашув ҳеч қачон аксиологик ёндашувни инкор этмаслиги кераклиги аниқ бўлиб қолди. Инсон омили бурч, шахс масъулияти, шаъни, адолат каби хислатларнинг истеъмом категорияларидан бутунлай фарқли инсоний қадрият йўналишларини ишлаб чиқаришни тақоза этади. Инсон биологик – ижтимоий-мавжудот сифатида шахсиятини шаллантирадиган, у ёки бу нарса, ёхуд ходисаларга бўлган муносабатини белгиловчи қадрият ёки мезонларсиз яшай олмайди. Мустақкам, барча томонидан қабул этилган қадриятларнинг йўқлиги жамиятдаги шахсларнинг инкирозига ҳамда меъёрдан ошган хатти-ҳаракат ва салбий оқибатларга (ичкиликбозлик, жиноятчилик ва ҳақозо) олиб келади. Қадрият йўналишлари тадқиқоти айтарлиқ даражада катта маблағ ва куч талаб этмайди. Бу йўналишларни осонликча белгилаб тадқиқ этиш мумкин [3].

Қадриятлар инсон фаолияти жараёнида шаклланади ва ривожланади. У ижтимоий хусусиятга эга бўлиб, инсон учун фойда келтирадиган нарса ва ходисаларнинг мажмуи тарзида юзага келади ва унинг эҳтиёжлари учун хизмат қилади. Инсонга, унинг манфаатига мос келмайдиган табиат ва жамият ходисалари қадрият бўла олмайди. Масалан, табиатдаги

ҳар бир нарса инсон эҳтиёжларига хизмат қила бошлагандан кейин қадриятга айланади.

Инсон қалбига ислом дини қадриятлари ва асосларини яхшилик, маънавий юксалиш ва рухий поклик ғояларини сингдиришда, жамиятнинг маънавий тарбиясини оширишда дин арбобларининг саъй-ҳаракатлари ҳам аҳамиятга эга, деб ўйлаймиз.

Мустақил давлатимизни мустақкамлаш, яқин келгусида ҳар томонлама тараққий этган қудратли давлатга айландириш учун ёшлар онгига янги сиёсий ва маънавий йўналишларни, халқимизнинг минг йиллик ўтмиши мобайнида тўплаган бой миллий қадриятларини қайта тиклаб, ўз ватанимиз, ўз халқимиз фаровонлиги учун астойдил илмга чанқоқлик ва меҳнат қилишдек янгича ҳаётий эътиқодни шаллантириш бугунги куннинг ўта долзарб масалаларидан бири деб ҳисобласак хато қилмаган бўламиз.

Хулоса қилиб айтганда, педагогикада миллий ва умуминсоний қадрият таълим жараёнини инсонпарварлаштириш ғоясининг асоси бўлиб, йирик фалсафий антропологик ва ижтимоий-сиёсий аҳамиятга эга. Уни ҳал этиш инсон ва цивилизация ривожланиши ёки унинг тараққиётига ёрдам бериши мумкин бўлган ижтимоий ҳаракатнинг стратегияси ана шунга боғлиқ. Бу эса таълим тизимини инсонга келажакда зарур бўладиган куч-қудрат ва унинг ижтимоий аҳамиятли дунёқараши ҳамда ахлоқий манфаатларини тиклашга олиб келади.

Адабиётлар

1. Туленов Ж., Қодиров Б., Ғофуров З. Маънавий юксалиш сари. –Т.: “Меҳнат”, 2000. 192- б.
2. Сластенин В.А. и др. Общая педагогика. / Под.Ред.Сластенина В.А.: в 2-х ч. –М.: Владос, 2003. Ч.1.гл. 33, -С. 65.
3. Туленова Г. Ёшлар ижтимоий фаоллигини оширишда маънавий омилнинг роли (Ижтимоий-фалсафий таҳлил): Фал. фан. док. ...дисс. – Т.: 2006. 317-б.

РЕЗЮМЕ

Мақолада талабалар бой миллий маданий-тарихий анъаналар, урф-одатлар ҳамда умумбашарий қадриятларга асосланган самарали ташкилий-педагогик механизмлари ишлаб чиқиш, демократик ислохотларни чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини ривожлантиришнинг методик тизимини ишлаб чиқишнинг долзарб аҳамияти ҳақида фикрлар билдирилган.

РЕЗЮМЕ

В статье дается обзор роли студентов в разработке эффективных организационно-педагогических механизмов, основанных на национальных культурно-исторических традициях, традициях и общечеловеческих ценностях, разработке методологической базы для углубления демократических реформ и развития гражданского общества.

SUMMARY

The article provides an overview of the role of students in the development of effective organizational and pedagogical mechanisms based on national cultural and historical traditions, traditions and universal values, and the development of a methodological basis for deepening democratic reforms and developing civil society.

БОШЛАНҒИЧ СИНФ ЎҚУВЧИЛАРИНИНГ ЁЗМА ВА ОҒЗАКИ НУТҚИНИ ЎСТИРИШ

Г.Б.Бабашева – педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори

Ажсиниёз номидаги Нукус давлат педагогика институти

Таянч сўзлар: мустақил иш, ижодий фикр, мотивация, қобилият, оғзаки, ёзма, нутқ, мустақил фикр, ижодий тафаккур, таққослаш, танқидийлик.

Ключевые слова: самостоятельная работа, творческое мышление, мотивация, способности, устное, письменное, речевое, независимое мышление, творческое мышление, сравнение, критическое мышление.

Key words: independent work, creative thinking, motivation, ability, oral, written, speech, independent thinking, creative thinking, comparison, critical thinking.

Бошланғич таълимда она тили дарслари самарадорлигини оширишда ўқувчиларни мустақил ишлашга, ижодий фикрлашга ўргатиш долзарб аҳамият касб этади. Мустақил иш бу ҳар бир ўқувчининг индивидуал иши ҳамдир. Мустақил иш дарснинг барча босқичларида ўтказилиши мумкин. Она тили фанидан мустақкамлаш дарслари ўтказилар экан, асосий эътиборни мустақил ишлар орқали ижодий тафаккурни ривожлантиришга қаратиш жоиз. Умуман, синфда ижодий вазият яратишда грамматик таъриф ва қоидалар учун танланган мисоллар ва дидактик материаллар муҳим ўрин тутди. Психологияда ижодий фикрлашни ривожлантиришнинг бир қанча омиллари тадқиқ қилинган. Улар таркибига мотивация, таҳлил, таққослаш, умумлаштириш, таснифлаш, режалаштириш, мавжумлаштириш каби шакллантирувчи, шунингдек, танқидийлик, теранлик, мослашувчанлик, тасаввурни ривожлантириш ва билимларни ўзлаштириш каби тавсифларни мисол қилиш мумкин.

Педагогика ва психологияда ўқув-билув мотивациясини ривожлантиришга таъсир кўрсатишнинг объектив (вазиятли) ва субъектив (шахсий) шарт-шароитлари гуруҳлаштирилган. “Субъектив шароитлар бу инсон характерининг барқарор жиҳатлари, у ёки бу вазиятларда ҳолатга бутун қобилияти билан ёндашиш. Объектив муҳит шароитларига таълим жараёни ташкил этишда ўқувчи ташаббусига таъсир ўтказмасдан, ўз кучи ва имкониятига ишончли шакллантириш, мустақиллигини рағбатлантириш, тасаввурни ривожлантириш қабилар қиради” [1].

Р.Х.Джурасовнинг фикрича, болалардаги ижодкорлик сифатларини ривожлантиришда инсонийлик, узлуксизлик, узвийлик, толерантлик, мустақиллик ва ўзига ишонч, шахсга йўналтирилган ёндашув, онглилик, фаоллик ҳамда таълимнинг илғор ривожланиш тамойиллари характерлидир [2].